

CEZA DAVALARININ UZAMASININ SEBEPLERİ

Dr. İlhan AKBULUT (*)

I. GENEL OLARAK ADALETİN GECİKMESİ SORUNU

1. Adalet Kavramı

Arapça "Adl" mastarından dilimize geçmiş olan "Adalet", Temel Türkçe Sözlük'te "Hakkını verme, herkesin hakkı olanı gözetme" anlamına gelmektedir. Bu bakımdan adaleti, hak ve hukukun gerçekleşmesi olarak vasıflandırmak mümkündür. Bir bakıma adalet, hem bir durumu, hem de insanların davranışlarını tanımlar. Adalet, bir toplum içinde barış, ahenk ve düzen yaratma göreviyle, hukukun özü ve esas gayesidir. Konfüçyüs, adaleti ahlâk çerçevesi içinde düşünmekte ve şöyle demektedir : "Kendine yapılmamasını istemediğin şeyi başkasına yapma", "İyiye iyilikle kötüye adaletle davranınız". Platon'a göre Adalet, her insanın kendi yeteneklerine göre, kendi yaşam süresi boyunca kendine düşeni yapmasıydı. Her toplum üyesinin kendine göre ödevi vardır ve ödevini yerine getirmek durumundadır. Bazı insanlar yönetecek, bazıları koruyucu, üretici ve tüccar olarak yöneticilere yardım edecektir.

Tarih boyunca ünlü bilgin ve hukukçular, ülkücü ve gerçekçi yönden adalet konusuyla yakından ilgilenmişlerdir. Bu konuda, her iki yönden adaletin, sosyal ve siyasî toplumun ilerleyiş ve kararlılığında, tek ve vazgeçilmez prensip olarak benimsenmesi konusunda tam bir görüş birliği vardır. Ortaçağ'ın bütün Türk-İslâm devletleri, "Adalet, mülkün esasıdır = El adlû esâsül-mülk" düsturuna dayanmışlardır. Burada, mülkün devleti kastettiği unutulmamalıdır. Müslümanlık adaletin gerçekleştirilmesi hizmetini, bir ömürlük ibadetin üstünde tutarak; "Bir saatlik adalet hizmetinin yetmiş yıllık ibadetten hayırlı olduğu = Adlî saatin hayrûn min ibadetin seb'in sene" hadisi ile belirtilmiştir. Adalet kavramından ilk önce anlaşılması gereken husus, herkese hak ettiği şeyi sağlamada belirir. Herkese kendine düşeni verme, adaletin dağıtıcı prensibidir. Bunun yanında adalet duygusu, başkalarının haklarına saygı ve riayet etmeyi de gerektirir. Başkasının hakkını ihlâl etmemek adaletin tabii gereğidir. Karşılıklı zıt menfaatlerin çatışması duru-

(*) Hakim Kd. Bnb.

munda adaletin görevi, birbirine aykırı hak ve dilekler arasında denge yaratmak ve uğranılan zararları gidermektir. Bu husus da adaletin denkleştirici prensibidir. Denkleştirici adalet, özellikle kişiler arasında eşya ve hizmet alışverişinde söz konusu olan, aritmetik eşitliğe dayalı bir adalet türüdür. Buna göre eşitler eşit, eşit olmayanlar da farklı işlem görmeli, böylece herkes hakettiğine kavuşmalıdır. Günümüzde adalet, dağıtıcı adalet anlayışına uygun bir özgün anlam kazanmıştır.

2. Hukukun Adaleti Gerçekleştirme Zorunluluğu

İnsanlar için tabii yaşayış hâli topluluk hâlidir. Cemiyet hayatına geçiş, hem insanların akıl ve iradesinin mahsülü, hem de tabiat kanunlarının ve zaruret neticesidir. Zira insanlar tek başlarına bütün ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Böyle birbirinin yardımına muhtaç olan, cemiyet hâlinde yaşamak ve iyi geçinmek zorunda olan insanlar arasındaki münasebetleri de düzenlemek ve bir kaideye bağlamak icabeder. Aksi takdirde herkes keyfi hareket eder ve birbirinin hakkına riayet etmezse, can, mal emniyeti gibi haklar zarar görür, sosyal nizam da sarsılır, yıkılır. İşte hukuk : İnsanlar arasındaki münasebetleri düzenleyen ve herbiri tarafından riayeti cebri, maddî yaptırımlarla temin olunan kaidelerin bütünü olduğuna göre, hukuk sonunda adaleti gerçekleştirmek ister. Hukukun aslî ödevi, cemiyetin düzenini, huzur ve emniyetini temin etmek ve insanlar arasındaki münasebetleri cemiyetin gayesine uygun ve umumun menfaatlerini bozmayacak, çarpışan menfaatleri uzaklaştıracak bir şekilde olmasını mümkün kılmak ve nihayet hak ve adaleti kurmak ve korumaktır. Adalet yöneltmeyen bir hukuktan sözün anlamı yoktur⁽¹⁾. Hukuk aynı zamanda eşitliği gerekli kılar. Yani hukuk nazarında herkes eşittir. Hukuk nazarında eşitlikten maksad, herkesi kanunun himayesi altına almak ve kanunun insanlara yüklediği vecibelerde eşitlik temin etmektir. Bu eşitlik gereği, bütün kişiler hâkim önünde eşittirler, aynı yargıya tâbidirler. Ve onlara kanunlar aynı şekilde tatbik edilir⁽²⁾.

3. Ceza Davalarının Gecikmesinin Tarihsel Gelişimi

Bilindiği gibi, Devletin görevlerinden biri de "yargılama"dır. Bu görev Devletin veya bireylerin yaptıkları iddia ve müdafaa görevleri ile birlikte muhakeme adli kollektif görevi oluşturur. Muhakeme esasen, davacının, davalının ve hakimin yaptıklarından oluşan üçlü bir faaliyeti ifade eder. Muhakemeyi düzenliyen hukuki normların bütünü Muhakeme hukukunu

(1) ARAL Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 1971, s. 25.

(2) İslâm Hukukunda eşitlik konusunda bkz. Dr. Muhammed Faruk EN-NEBHAN, Nizam'ül Hükm fi'l İslâm, Kuveyt, 1974, s. 207-218.

oluşturur. Muhakemenin amacı maddî gerçeğin araştırılıp bulunmasıdır. Bunun yanında adaletin gerçekleştirilmesi ve hukukî barışın sağlanması da ana amaçlardan birisidir. Ceza davasının süratli görülmesi biran önce adaletin gerçekleşmesini sağlar. Ceza adaletinin gecikmesinin şikâyet konusu olması, yeni bir olay değildir. 15 Haziran 1215 günü İngiliz Kralı John tarafından çıkarılan Magna Charta veya Hürriyetlerin Büyük Fermanı'nda; "Hak ve adaletin yerine getirilmesi geciktirilmeyecek, tehir edilmeyecektir" hükmü yer almıştır⁽³⁾. Magna Charta'daki bu beyan İngiliz ve Amerikan mahkemelerinin çoğunun mühürlerine kazılmıştır.

Sheakspeare'in eserlerinde, adalet tevziindeki gecikmelerden sık sık ve tenkitle sözedilmektedir⁽⁴⁾.

4. Türk Hukukunda Ceza Adaletinin Gecikmesi Sorunu

Türk hukuku, adalete yönelmek amacının yanısıra, Türk toplumun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesi bakımından da önemli bir görev üstlenmiştir. Aslında, Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulmasıyla hız kazanan hukuk reformu, daha Osmanlı Devleti zamanında ele alınmaya ve yazılı hâle gelmeye başlamıştır. 1875 tarihli "Adalet Fermanı" hakimlerin güvenlik içinde çalışabilmeleri için, sebepsiz olarak azledilemeyeceklerini ve yerlerinin değiştirilemeyeceğini belirtiyor, hakimlere emeklilik hakkını tanıyordu. "Adalet Fermanı" ile hukuk devleti yolunda, kurumsal da olsa, önemli bir adım atılıyor, adliye kuvvetine icra kuvvetinin, bugünkü ifadeyle, yargıya yürütmenin müdahale etmemesi ilkesi dile getiriliyordu. Türk hukuk reformunun tam anlamıyla gerçekleşmesi Cumhuriyet döneminde olmuştur. Şer'îye Vekaleti'nin ilgası (1924), Tevhid-i Tedrisat (1924), Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması (1925), Kanunları ve özellikle de Türk Medeni Kanunu (1926) ile ortaya çıkan uygulama, lâik hukuk reformunun başlıca adımlarıdır.

20. yüzyılın sonlarına yaklaştığımız dünyamızda, toplum bünyesinde meydana gelen hızlı gelişme ve bunun doğurduğu siyasî, sosyal ve ekonomik problemlerin çoğalması, hızlı kentleşme gibi değişimler nedeniyle bugün adalet teşkilatı hayli güç koşullar altında görev yapmaktadır. Yıllık kalkınma planlarında öngörülen hedefler gerçekleşmemiş ve yargı sorunları artık üzerinde önemle durulması gereken boyutlara ulaşmıştır. Bilindiği üzere 1 Mart 1926 gün ve 765 sayılı kanunla kabul edilerek 1.7.1926 tarihinden itibaren yürürlükte olan Ceza Kanunumuz; 66 seneyi bulan uygulama zamanı içerisinde toplumumuzdaki sosyal ve ekonomik gelişmelere mütenazır olarak, birçok defa değiştirilmiş ve bu konudaki en son değişiklik 3756 sa-

(3) İLAL Ersan, "Magna Carta" İHFM. Cilt XXXIV, Sayı: 1-4, İstanbul 1969, s. 220.

(4) DÖNMEZER Sulhi, Ceza Adaletinde Reform İlkeleri, İHFM. 1972, C.XXXVII, Sayı: 1-4, S. 8.

yılı kanunla gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Ana kanunlarımızdan birisi bulunan ceza kanunumuzda, beliren ihtiyaçlar dolayısıyla zaman zaman yapılan değişikliklerin, kanunun genel insicamını ve maddeler arasındaki irtibat ve ahengi bozduğu da şüphesiz bulunmaktadır. Arkamızda, 66 yıllık bir gelişim ve 66 yıllık bir kanun uygulaması sözkonusudur. 4.4.1929 gün ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'muz kaynağı olan 1877 tarihli Alman Ceza Yargılaması Kanununun (StPO) özelliklerini taşır. Anılan Kaynak kanun, döneminin Fransız liberal düşünce akımının etkisi altında kalmış ve onun izlerini taşıyan bir kanun olunca, aynı ilkeleri bünyesinde barındıran Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'muz da bu etkiyi taşımaktadır. Kabul edildiği günden günümüze kadar 24 kez değişikliğe uğrayan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'muzda bugünlerde reform kabilinden önemli değişiklikler yapılmak istenmektedir. Gerçekten de insan haklarının sigortası olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'muzun artık eskidiği, adaletin süratli işlemediği hükümet yetkililerince de kabul edilmekte ve şöyle denmektedir: "Devlet hızlı yargılayamıyor. Devlet hızla ceza veremiyor. Davalar yıllarca sürüyor. Ve yıllar sonra verilen ceza da bir ibret-i müessire teşkil etmiyor. Mahkemelerde 7.5 milyon dava dosyasının biriktiği, her davanın bir davacısı ve bir davalısı olduğunu düşünecek olursak 15 milyon insanın, yani nüfusun dörtte birinin birbiriyle mahkemelik olduğu bir ülkede yargının hızlı işleyebilmesi çok güç"⁽⁵⁾.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nu sadece değiştirmekle reformun gerçekleşmeyeceğini bunun yanında hukuk devleti ilkesinin uygulamada gerçekleştirilmesi gerektiğini söyleyen ÖZTÜRK, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Reformu ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir : "Şayet ceza muhakemesi alanında gerçekten reform yapılmak isteniyorsa, her şeyden evvel hukuk devleti ilkesinin uygulamada gerçekleştirilmesi gerekir. Sadece kanun değiştirmek veya yeni kanun yapmakla bu konuda amaca ulaşılması mümkün değildir. Olmadığını da geçmiş tecrübeler göstermiştir. Türkiye, hukuk devleti ilkesinin tam olarak hayata geçirilmesi için gerekli bulunan yasal düzenlemelere, asgari düzeyde de olsa sahiptir. Sorun büyük ölçüde uygulamadadır. Almanya'da başarı ile uygulanan ve bizim 1929'da bu ülkeden aldığımız ceza muhakemeleri usulü kanunu ile usulüne göre yürürlüğe sokulmuş bulunan ve bu suretle, anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına göre doğrudan doğruya uygulanabilecek birer iç hukuk kuralı haline gelmiş bulunan milletlerarası andlaşmalar, örneğin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, İşkenceye Karşı Avrupa Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri tam manasıyla uygulansaydı, Ceza muhakemesi sırasında insan haklarını ihlâl edenlerle ettirenlerden hesap sorulabilseydi, gibi kimseler memurun muhakematı hakkında kanun gibi özel yargılama kuralları ihtiva eden ka-

(5) DONAT Yavuz, "Devletin Kusuru" adlı yazısında Devlet Bakanı Akın GÖNEN'in gözlemlerini aktarmaktadır. 28.10.1992 tarihli Milliyet Gazetesi.

nunların arkasına gizlenme olanağı bulamamış olsalardı ülkemizde ceza muhakemesinde insan hakları konusunda sıkıntılar bu boyutta olmazdı. O halde ceza muhakemesi konusunda yapılacak reformun önce uygulamada daha sonra eğer gerekli olursa kanunlarda olması gerekir"⁽⁶⁾

II. ÖZEL OLARAK CEZA DAVALARININ UZAMASININ HAKİM AÇISINDAN SEBEPLERİ

1. Ceza Davası Kavramı

Ceza Davası'ndan maksat, cezai bir uyuşmazlığın çözülmek üzere yargılama makamı diğer bir ifade ile mahkeme önüne getirilmesidir⁽⁷⁾. Yargılama makamı önüne cezai uyuşmazlık; kamu davası açılarak veya şahsi dava açılarak veyahutta kamu davasına müdahale edilerek intikal ettirilir. Kamu Davası; Suç işlediği sanılan şahsın ceza yargı mercileri önünde kovuşturulmasını sağlamak gayesiyle kamu adına Devlet tarafından ve Devletin iddia makamınca açılan davadır. Davanın gayesi, suçlu olduğu tespit edilen şahsa ceza kanunlarında mevcut müeyyide yahut tedbirlerin tatbikidir. Toplum adına Devlet tarafından tahrik edilen ceza davası suçların özel fertleri değil fakat doğrudan doğruya toplumu tehdit ettiği düşüncesine dayanmaktadır. 1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'muzun 147. maddesi gereğince ceza davası, kamu davasının açılmasına bağlıdır. 148. maddenin 1. fıkrası gereğince de kamu davasını açmak vazifesi Cumhuriyet Savcısına aittir. KUNTER, Kamu davası ile ilgili olarak; "Uyuşmazlığın yargılama makamı önüne getirilmesine dava denildiği için, Devletin koğuşturmasına kamu davası da denilmektedir. Nitekim kanunumuzda Devletin mahsus makamının açtığı davaya kamu davası adı verilmiştir. Fertler tarafından koğuşturma yapılması ve asıl ceza davası açılması çok istisnaî olduğundan, sadece ceza davası denilince akla kamu davası gelmektedir. Kaldı ki her suçta, Devlet zarar gören taraflardan biridir. Bu sebeple her suçtan dolayı ceza davası açmak, toplum yararına olduğundan, Devlet dediğimiz siyasî toplumun bir görevidir"⁽⁸⁾. Bilindiği üzere bizde bir olayın ve eylemin suç teşkil ettiği hakkında yeterli şüphe nedenlerini ele geçiren ve delillere sahip olan savcılık, o olaydan dolayı koğuşturma yapmak ve kamu davası açmak zorundadır. Buna kamu davasının mecburiliği ilkesi adı verilmektedir⁽⁹⁾. Genel af, zamanaşımı, suç failinin ölümü, şikâyetten vazgeçme gibi kamu

(6) ÖZTÜRK Bahri "CMUK Reformu" 4.10.1992 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(7) Türk Hukuk Lûgatı, 3. fasikül, 1946, s. 214

(8) KUNTER Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Bası, İstanbul 1986, s. 179.

(9) TOSUN Öztekin, Ceza Davasının Açılmasında Sistemler, İHFM., C. XXXIV, Sayı : 1-4, S. 51.

davasını düşüren sebepler ve kesin hüküm kamu davasının açılmasına daimî surette engel teşkil ederler.

Şahsi dava; ceza davasını Devletin değil, ferdin açtığı, yani iddia makamını suçtan zarar gören şahsın işgal ettiği bir ceza davasıdır. Fert açtığı şahsi dava ile sanığın cezalandırılmasını istiyecektir⁽¹⁰⁾. Ferdin tek başına iddia makamını işgal edebilmesi her suçta kabul edilmemiştir. Kanun hangi suçlardan dolayı şahsi dava açılabileceğini 344. maddede tahdidî bir şekilde göstermiştir. Bu maddede sayılanlar; Ceza Kanununun 191/son, 193/1, 197, 456/4, 459/1, 480, 482, 516/1 ve 518. maddeleri ile Ticaret Kanununun 64. maddesinde yazılı suçlarla sınaî mülkiyetlere ve fikir ve sanat eserlerine müteallik suçlardır. Şahsi hak davacısı; işlenen bir suçun kendisinde husule getirdiği zararın tamir ve telâfisi için, suç şahsi davaya mevzu teşkil eden fiilden ise, bu davayı, ikâme suretiyle, değilse müdahale suretiyle ceza davasına iştirak ederek, uğradığı zararın tamir ve tazminini dava eden kimsedir⁽¹¹⁾. Suçtan zarar gören demek; Suç teşkil eden fiil ile uzvu, şerefi veya itibarı ihlâl edilmiş olan kimse demektir⁽¹²⁾. Şahsi dava açmağa hakkı olan kimselerin müteaddit olması hâlinde bunlar, haklarını kullanmakta birbirlerinden müstakildirler. Fakat bunlar, evvelce açılmış olan şahsi davaya iltihak da edebilirler. Şahsi dava yolu ile takibi caiz bir suçtan dolayı Cumhuriyet savcısı kamu davası açar ve bu dava esasta sanığın lehine karar verilme suretiyle neticelenirse, bu suç hakkında şahsi dava açılmaz⁽¹³⁾.

Müdahale Yolu ile Dava; Suçtan zarar gören şahsın, şahsi hak talebiyle kamu davasına iltihak etmesidir. Müdahale, Devlet namına açılan davayı takviye eden yardımcı bir davadır⁽¹⁴⁾. Müdahil davacı, şahsi davacı gibi başlı başına bir taraf değildir. O halde, müdahale yolu ile dava demek; müdahilin, açılmış olan kamu davasına kendi menfaati noktasından iltihak etmesi demektir. Henüz açılmamış olan, hazırlık tahkikatı safhasında bulunan bir davaya müdahil olmak talebinde bulunulamaz. Kamu davası açıldıktan sonra tahkikatın her halinde iltihak mümkündür. Ancak, müdahale etmek isteyen kimse, suçtan zarar görmüş olmalıdır.

Ceza Davası; Asıl Ceza Davası ve Tali Ceza Davası, olarak ikiye ayrılır. Asıl Ceza Davası; Suç hukuku normları bakımından bir olayın hukukî durumunun tespiti için kollektif şekilde muhakeme yapılmak üzere ceza yargılaması makamlarını harekete getirmek demektir. Tali Ceza Davası ise; Bir malı müsadere etmek veya yasak hakları iade etmek veya bir ceza mahke-

(10) KUNTER Nurullah, age.s.189.; YURTCAN Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 1982, s. 489.; Şahsi Dava konusunda geniş bilgi için Bk. YURTCAN Erdener, Şahsi Dava ve Uygulaması, 3. Basım, İstanbul 1989.

(11) Türk Hukuk Lûgatı, Fasikül IV, 1947, s. 308.

(12) ÇAĞLAYAN Muhtar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Cilt: 3, Ankara 1966, s. 314.

(13) KANTAR Baha, Ceza Muhakemeleri Usulü, Ankara 1957, s. 434.

(14) Türk Hukuk Lûgatı, Fasikül III, 1946, s. 252.

mesinin kararının hatalı olup olmadığını tespit etmek için bir mahkeme kararına ihtiyaç duyulduğu zamanlarda sözkonusu olur. Bu kararın alınabilmesi için mahkemeye müracaat edilir. Bu hususlarda suç isnadının tahkiki, sözkonusu olmadığından asli ceza davası olmayıp tâli ceza davası sözkonusu olmaktadır. Tâli ceza davası, aynı zamanda mahkeme kararlarından herhangi bir sebeple beşeri bir hatadan oluşan yanlışların giderilmesini de sağlamış olur.

2. Adalet Yılı Açılış Konuşmalarında Ceza Adaletinin Gecikmesi Sorunu

Ceza davalarının kısa zamanda sonuçlandırılmaması karşısında bu uzamanın hangi sebeplerden kaynaklandığının araştırılması gereği ortaya çıkmıştır. Yargıtay Başkanları çeşitli tarihlerde Adalet Yılı açılışlarında yapılan törenlerde ceza adaletinin gecikmesi olayını birçok kez dile getirmişlerdir. Nitekim ilk kez 6 Eylül 1943 günü o zamanın Yargıtay Birinci Başkanı Halil ÖZYÖRÜK zamanında başlayıp günümüze kadar tam 49 yıldır kesintisiz süregelen "Adli Yıl" açılış konuşmalarından 6 Eylül 1988 tarihinde zamanın Yargıtay Birinci Başkanı Ahmet COŞAR, 1988-1989 Adalet Yılı Açılış Töreninde özetle şu hususları belirtmiştir: "Kabul etmek gerekir ki, Cumhuriyet ile birlikte toplum yaşamına egemen olan yeni hukukun uygulanmasında, yerleştirilmesinde, kurumlaştırılıp geliştirilmesinde yargıcı ile savcısı ile, öğretim üyeleri ile avukatları ve de adalet personeli ile Türk Yargısı; gerçekten çok başarılı ve yararlı hizmetler vermişti, vermektedir ve hiç kuşkusuz gelecekte de vermeye devam edecektir. Bununla birlikte ve zaman zaman yargının da kendisini gözden geçirmesinde, eksikliklerini, yetersizliklerini ve yanlışlarını saptamasında ve bu amaçla kendi özeleştirisini yapmasında yarar ve hatta zorunluluk vardır. Zira özelde bireyin veya herhangi bir meslek biriminin, genelde toplumun bütününün daha iyiye, daha güzele ve daha mükemmele ulaşabilmesinin en az koşulu başarılı ve başarısız yeterli ve yetersiz, aksayan ve aksamayan yönleri ile ve özetle kendisini tanımasına bağlıdır. bu da ancak o kişi veya kuruluşun kendi özeleştirisini yapması ile ya da kendi dışındakilerin eleştirilerine kulak vermesi ile olanaklıdır. Salt bu nedenler ile yargı olarak kendi eleştirimizi yapmakta yarar olduğunu düşündük. Şöyle ki; özellikle günümüzde yargıya yönelik eleştiriler içerisinde en ağırlıklı olanı yargının ağır işlediği noktasında toplanmaktadır ki bu eleştiriler haklıdır ve yerindedir. Her ne kadar bu ağır işleyişte yargının dışındaki nedenler, örneğin; sosyo-ekonomik etkenler, kadroların eksik, iş sayısının olağanın üstünde fazla, kimi yasalardaki düzenlemelerin yetersiz araç ve gereçlerin eksik olması gibi nedenler daha ağırlıklı biçimde etkili iseler de kanımızca bu aksamada biz yargıçların da payı ve kusuru vardır. Nitekim Yargıtay denetimi aşamasında incelenen dosyalarda saptandığı ve yine vatandaşların yakınmalarından öğrenildiği üzere; yargılama süreci içinde kimi yar-

gıçların gereksiz biçimde ertelemelerde buldukları görülmektedir. Hiç bir kabul edilebilir neden olmaksızın yapılan bu ertelemelerin davaların geç sonuçlanmasında etkili olduklarında kuşku yoktur. bu nedenle yargıçlarımızın vurguladığımız bu yönere özen göstermelerinin gerekli ve yararlı olacağı inancındayız. Yakınmalara neden olan ve gerçekten haklılık payı da bulunan bir diğer konu da kimi yargıçlarımızın gerekli gereksiz hemen her konuda, bu anlamda hukuki konularda dahi bilirkişi incelemesine gitmeleridir. Usul hükümlerine aykırı olan,, davaların gereksiz yere uzamasına, dava giderlerinin boş yere artmasına ve vatandaşa yük olmasına, giderek bir bilirkişilik saltanatının oluşmasına yol açan bu hatalı uygulamadan kesinlikle kaçınılmasını, yalnızca yargıcın uzmanlık alanını aşan sorunların çözümünde bu yöntemle başvurulmasını, bilirkişilerin özenle seçilmesini salık verir ve her davanın en iyi bilirkişisinin yargıç olduğu ilkesini değerli yargıçlarımıza anımsatmak isterim. Hiç kuşkusuz kadroların sayıca yetersiz, araç ve gereçlerin eksik, iş sayısının fazla olması gibi sorunların çözümü yargıç olarak bizlerin elinde değildir. Ama yargıç olarak bizler, kendi üzerimize düşen yükümlülükleri tam bir sorumluluk ve görev aşkı ile yerine getirir isek, hem ağır işleme olgusundaki sorumluluktan ve buna yönelik eleştirilerden yargı olarak kurtulmuş ve hem de geç sonuçlanan dava sayısındaki azalmalara bir ölçüde katkıda bulunmuş oluruz"⁽¹⁵⁾.

Yine, 1988-1989 Adalet Yılı'nın açılış töreninde, zamanın Türkiye Barolar Birliği Başkanı Av. Teoman EVREN ise Adaletin geç işlemesi ile ilgili olarak şu görüşlere yer vermiştir : "Bu gün yeni bir çalışma dönemine başlayacak olan mahkemelerimiz hukukun uygulanmasında ve gelişmesinde etkin yaratıcı olanaklara sahip Adalet dağıtan yargı kuruluşlarıdır. Halkımız adliyeden çağın icaplarına uygun kesin ve seri adalet beklemektedir. Davaların uzaması, yargıma yöneltilen önemli ve gerçekten haklı bir eleştiri konusudur. Para değerinin çok hızlı düşüşü, yakınmaları arttırmakta, ciddi bir ızdırap önemli adaletsizlik nedeni olmaktadır. İktisadi hayatın adalet üzerindeki olumsuz etkisi, vatandaşın hak ve adalet duygularını çarpıcı biçimde sarsmıştır. Yargının ağır işlemesi, giderek etkinliğini kaybetmesi sonucu yasa tanımaz kişiler zorbalıkla adaleti gerçekleştirmeye kalkışmışlardır. Yasa dışı yollarla hak aramanın yaratacağı adaletsizlikler kamu vicdanında derin yaralar açmakta, vatandaş tedirgin etmektedir. Bu davranışların şiddetle kovuşturulması ve biran önce önlenmesi zorunludur. Anayasamızın 141. maddesi davaların en az giderle mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir hükmünü içermektedir. Ceza ve Hukuk Usulü Yasalarında davaların çabuklaştırılması için getirilmiş pek çok önlem vardır. Son zamanlarda da önemli değişiklikler yapılmış, ancak hızlı yargılama bir türlü

(15) COŞAR Ahmet, 1988-1989 Adalet Yılı Açış Konuşması, Türkiye Barolar Birliği Bülteni, Yıl: 1988, Temmuz-Eylül, Sayı: 49, s. 12-13.

sağlanamamıştır. Kurallar yetersiz kalmakta, sorun herşeyden önce bir insan sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Sistem bütünü ile ele alınmadıkça, yargının zabıta ile eşgüdümlü çalışmasını sağlayacak önlemler getirilmedikçe, yargının iş yükü azaltılmadıkça, kadrolar genişletilip yeni mahkemeler kurulmadıkça, hepsinden önemlisi yeterli sayıda çalışkan nitelikli, yargıç ve yargı personelini adalet hizmetine özgüleyemedikçe yargılamanın uzamasından doğan felaket ve ızdıraplar sürecektir. Adli tebligat, davaların uzamasında önemli bir sorun iken, PTT idaresinin birden yaptığı zamlarla yargının işleyişine büyük zararlar verdiği, yargılamayı ne kadar kösteklediği bütün çabalarımıza rağmen maalesef anlaşılamamıştır. Ülkemizde 8 yıldır davası bitirilememiş tutuklu sanıklar vardır. Böyle bir olay her koşulda yargı açısından düşündürücü adalet açısından yaralayıcıdır. Davalar hızlandırılmalı ancak süratle adalet feda edilmemelidir. Hapis cezalarından paraya çevrilen cezalarda kanun yoluna başvurma hakkını engelleyen düzenleme adaletin gözardı edilmesine önemli bir örnek teşkil etmiş, ciddi sorunlar yaratmıştır. Davalar mümkün olan süratle ancak mutlaka adaletle sonuçlandırılmalıdır. Yargıya başvurma hakkını vatandaşın önünde daima açık ve aydınlık bulundurmak zorundayız. Askeri Yargıtayın bir hukuk kuruluşu olmanın onuru ile geliştirdiği içtihatları takdirle karşılamaktayız. Hukuk düzenimiz 80 yıllık geçmişinde bu yüce mahkemenin tutarlı ve onurlu çizgisi içinde verdiği kararlardan esinlenerek zenginleşmiş, büyük yararlar sağlamıştır. Ancak, Askeri Mahkemelerin kışla içinde bulunması hak arama özgürlüğü açısından zorluklar çıkarmakta, yargı hizmetinin özelliği, önemi ve onuru ile bağdaşmamaktadır. Taraflar zamanında duruşma ve mürafalarda bulunamamakta, ayrıcalıksız uygulamalar yüzünden kuyruklarda savunma olanaklarını kaybetme, meslekdaşlarımız savunma görevini yerine getirmekte zorluk çekmektedirler⁽¹⁶⁾.

3. Doktrinde Ceza Adaletinin Gecikmesi Sorunu

Ceza davalarının hakim açısından gecikmesinin çeşitli sebepleri doktrinde de ele alınmış ve çeşitli sebepler ve tedbirler ileri sürülmüştür. TANNER, Davaların çabuk bitirilmemesi neden ileri geliyor? sorusuna şu şekilde cevap vermektedir : "Savcılıkça iddianeme ile doğrudan doğruya mahkemeye verilen işlerin hazırlık tahkikatı çok kere tam olarak yapılmadığı gibi, ilk tahkikatı yapılan işlerde de bu tahkikat ekseriya noksan bırakılmakta olduğu için mahkemeler noksanları tamamlamak, tahkikatı genişletmek zorunda kalıyorlar. Bunun neticesi olarak muhakeme bizzarure tâlikten tâlike uğruyor; aylarca, senelerce sürüp gidiyor. Hususile büyük merkezlerde bu durum göze çarpacak derecede açıktır. Savcılığın vazifesi sa-

(16) EVREN Teoman, 1988-1989 Adalet Yılı Açış Konuşması, Türkiye Barolar Birliği Bülteni, Yıl: 1988, Temmuz-Eylül, Sayı: 49, S. 18.

dece âmme davasını açmaktan ibaret değildir; ilk tahkikata verilmeyen işlerde savcı hazırlık tahkikatını etraflı bir surette yaparak bütün dellileri toplamak, bütün tahkik muamelelerini ifa etmek ve işi olgun bir hale getirdikten sonra oldukça mufassal bir iddianame ile mahkemeye sevk etmek zordur. Hazırlık ve ilk tahkikatın böylece etraflı bir surette yapılarak davaların olgun bir halde mahkemeye sevk edilmesine Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuz o kadar ehemmiyet vermiştir ki, Duruşma hazırlığı adını taşıyan mahsus fasılda, duruşmadan evvel sözü geçen tahkikatın tamamlanmasına yarayacak tedbirlerin alınmasını ve hususile 214. madde başkaca sübut delillerinin toplanmasına mahkeme reisi tarafından karar verilebileceğini tasrih etmiştir. Bütün bunlar duruşmanın bir celsede, bu mümkün olmasa bile, pek kısa zamanda bitirilmesini temin edecek surette hazırlıkların tamamlanmış olmasını istihdaf etmektedir. Davaların uzamasının sebeplerinden birisi de şahitlerin duruşmaya daveti işidir. Filhakika bugün cari olan usule göre dava evrakı mahkemeye gelince, davet edilecek şahitlerin isimleri çok defa kalemce tespit edilmekte ve celplameler kanununun emri hilâfına mahkeme kalemince doldurularak tebligata gönderilmektedir. Çaresi: kanun hükümlerinin aynen ve tamamen tatbikinden ibarettir. Davaların uzaması sebeplerinden biri de lüzumsuz tâliklerdir. İddia makamları bile evrakın memuriyetine tevdi talebiyle çok kere buna sebebiyet verirler. Davayı başından sonuna kadar takibetmek vazifesiyle mükellef olan savcının, evrakı mütalâa için istemesi kat'iyen tecviz edilemeyecek bir şeydir. Zaten savcı duruşmaya hazırlıklı bulunarak, dosya münderecatına vakıf olarak gelmelidir ki vazifesini hakkıyla yapabilsin, ruznamesinde yirmi otuz dava yazılı olan mahkemede savcı yardımcısından bunu istemek realiteleri inkâr etmek olur ise de, genç savcı yardımcılarında azamî faaliyet beklemek haksız sayılamaz⁽¹⁷⁾.

DÖNMEZER, Davaların sonuçlanmasının gecikmesini şu sebeplere bağlı görmektedir: "a) Genel olarak toplumda yaşayan insanların hukuk ve kanuna karşı saygı şuur ve terbiyesini alarak sosyalleşmemeleri, b) Mahkemelerin, iyi bir şekilde işleyebilmeleri yönünden gerekli personel ve cihazlarla donatılmamış bulunmaları, işleyişlerinde iyi bir kamu idaresinin yürütülmesinde uygulanması gerekli rasyonellik esaslarından uzakta kalınmış olması, çağdaş sevk ve idare prensiplerinin uygulanmaması, c) İşin mahkemeye sevkinden önce gerekli önsoruşturmaların iyi yapıp, delillerin derli toplu mahkeme huzuruna getirilmemiş olması, özellikle zabitanın görevini enerji ve bilgi ile yerine getirebilmek imkânından mahrum bulunması, d) Mevzuatın bugünün zihniyet ve anlayışına nazaran suç teşkil etmemesi gereken bazı fiilleri suç olarak ihdas etmesi veya muhafaza eylemesi, dolayısı ile hâkim ve mahkemelerin fuzulî bir yük altına sokulmuş bulunmaları; bir

(17) TANER Tahir, Ceza Davalarının Uzaması Sebepleri, Alınması Gereken Tedbirler, İHFM. Cilt: XII, Sayı: 4, İstanbul 1946, s. 969-980.

çok fiillerin decriminaliser veya depenaliser edilmesi zorununun açıkça ortada bulunmasına rağmen bu yola gidilmemesi, ceza hukukunun ahlâkın müeyyidesi gibi uygulanmasına devam olunması, e) Hakim ve savcılarda noksanlıklar, f) Hâkimlerin uygun bir denetim mekanizmasına tâbi tutulmaları sebebiyle işlere gerektiği derecede önem vermemeleri ve etkin çalışmamaları, g) Avukatların davaların geciktirilmesini sonuçlayıcı müdahaleleri, h) Üst mahkemelerin tesis ettikleri içtihatlarla ve uygulamaları ile davaların çabuk sonuçlandırılmasını önleyici etkiler yapmaları, i) Bazı usul kurallarının disfonksiyonel hale gelmeleri sebebiyle esas amacı karşılayamamaları ve gereksiz olarak davaları geciktirici etkiler yapmalarıdır"⁽¹⁸⁾.

Ceza Adaletinin gecikmesinde sorunlar bulunmasına rağmen, Adalet mekanizması ve adaleti yerine getirici sistemi işleten unsurların bir ülkede erdemin, özverinin, cesaretin, aklın, ilmin, hikmetin sembolü sayıldığından saygı duyulması gerektiğini belirten DÖNMEZER, görüşlerini şöyle ifade etmektedir: "Bir ülke için büyük felâket, adalet mekanizmasının unsurlarına karşı saygı ve güven duygusunun kaybedilmesidir. Halkının adalet mekanizmasının dürüstlüğüne, tarafsızlığına, adaleti yerine getirmekteki ehliyetine inanmadığı bir ülkenin dış memleketler nezdinde hiçbir itibarı kalmaz. Son zamanlarda adalet mekanizmamızın unsurlarını ağır ithamlara muhatap kılan, mahkemelerimizi hantallık ile nitelendirmeye çalışanlar çıkabiliyor. Bununla da kalınmıyor, adliyenin manevi şahsiyetinin tahkirine yeltenildiğini gösteren yazılar da yayınlanabiliyor. Adaletin gecikerek tecellisinden söz edenler arasında biz de varız ama kusurun tümünü hâkimlere ve savcılara yüklemekten çok uzayız. Biz konunun derinliğine inilmesi gerektiğine işaret ediyoruz ve gecikmeyi sadece ak saçlı, fedakâr eski öğrencilerimiz hâkimlere atfetmenin temelden hata olduğunu belirtiyoruz. Bir demokraside hangi kesimden olursa olsun kamu hizmeti görenler eleştirilebilir ama hâkimler eleştirilirken gerekli titizlik, nezaket, hassasiyet ve bu husustaki hukuk kurallarına saygı gereğinden hiçbir zaman uzaklaşılmalıdır"⁽¹⁹⁾

III - CEZA MUHAKEMELERİ USULÜ KANUNU İLE DİĞER MEVZUATIN HÜKÜMLERİNİN EKSİKSİZ, ETKİLİ, İSABETLİ BİR BİÇİMDE UYGULANMAMASINDAN DOĞAN SEBEPLER

Adalet mekanizmasının günümüzde iyi işlemediği, değişen ve gelişen teknolojiye ayak uyduramadığı ortadadır. Acaba adaletin iyi işlemesi, süratli neticelenmesi için neler yapmak gereklidir? Zira adalet mekanizmasının işleyişinden yakınmayan kalmamıştır. Bunun genel sebepleri yanında mevcut pozitif hükümlerin etkili, bilgili, enerjik bir biçimde uygulanmamasından

(18) DÖNMEZER Sulhi, Ceza Adaletinde Reform İlkeleri, İHFM. 1972, Cilt: XXXVII, Sayı: 1-4, S.10-11.

(19) DÖNMEZER Sulhi, Adalet Mekanizmasına Saygı, Tercüman Gazetesi 1.7.1992.

oluşan sebepleri vardır⁽²⁰⁾. Şimdi bu sebeplerin neler olduğunu inceliyelim:

1. Davaların İyi Hazırlanmış ve Olgun Bir Hâlde Mahkemeye Sevkedilmemesi

Savcılık, Devlet adına iddia görevini yapan makamdır. Savcılıkça iddianame ile kamu davası açılan işlerin hazırlık soruşturması çoğu kez tam mânâsıyla yapılmamakta, noksan bırakılmakta olduğu için mahkemeler noksanları tamamlamak, tahkikatı genişletmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun neticesi olarak da muhakeme tâlikten tâlike sürüp gitmektedir. Savcılığın görevi sadece kamu davasını açmaktan ibaret değildir. Savcı hazırlık soruşturmasını esaslı bir şekilde yaparak tüm delilleri toplamak, tahkik işlemlerini yapmak, sonuçta işi olgun bir hâle getirdikten sonra, ayrıntılı bir iddianame ile mahkemeye sevk etmek zorundadır. Uygulamada büyük merkezlerde savcı haber aldığı suçun soruşturmasını, kolluğa havale etmekte, evrak döne dolaşa karakolda adlî kısım denilen bir polis memurunun önüne gelmektedir. Soruşturma artık o memurun himmetine, anlayışına, yeteneğine kalmaktadır. Tutanaklar, ifade almalar, sorulan sorular herşey memurun formasyonu ile oranlı olmaktadır. Hukukçu olmayan memurun yaptığı soruşturma genellikle eksik olmaktadır⁽²¹⁾. Ezcümle; hazırlık soruşturması sırasında sanık veya tanıkların ayrıntılı adresleri alınmadığından mahkemece bunların bulunması hayli zaman almakta duruşmalar tâlikten tâlike sürüp gitmektedir. Aynı şekilde, mağdurun kesin raporunun gerekli olduğu davalarda da bu işlemin zamanında yapılmaması nedeniyle duruşmalar tâlik edilmektedir.

2. Tanıkların Duruşmaya Davet Edilmesi ve Dinlenmeleri

Tanık; ceza ve hukuk davalarında, bilgileri hakkında beyanda bulunan üçüncü şahıslardır. Tanık beyanı; taraflardan olmayan, fakat olayın tanığı olmuş bir kişinin o olay hakkında beş duyusu ile edindiği bilgileri sübut konusunda karar verecek olan mahkeme veya onun yerine duruşma yaparak tanık dinlemeğe yetkili kılınmış bir mahkeme veya hâkim huzurunda tanıklık ederken yaptığı sözlü beyandır. Tanıklar, mahkemelere karşı üç vazife ile mükelleftirler: a. Duruşmaya gelmek, b. Şahitlik yapmak, c. Yemin Etmek. Tanıklar duruşmaya davetiye ile çağrılırlar. Büyük merkezlerde,

(20) CİHAN Erol, Hâkim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzaması Sebepleri, İHFM. Atatürk'e Armağan Cilt: XLV-XLVII, Sayı: 1-4, İstanbul 1981-1982, s. 884.

(21) Hazırlık soruşturmasında polisin görevleri için Bk. YENİSEY Feridun, Hazırlık Soruşturması ve Polis, İstanbul 1987; Ayrıca bkz. SOKULLU-AKINCI Füsün, POLİS, Toplumsal bir Kurum Olarak Gelişmesi Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul 1990, s. 123 vd.

dava dosyası mahkemeye gelince tanıkların listesi çoklukla kalem tarafından saptanmakta, celplameler mahkeme kalemince doldurulmaktadır. Hazırlık-soruşturmasında dinlenip de, bilgi sahibi olmadığını belirtmiş olan kişi de lüzumsuz olarak çağrılmakta, hele adresinde bulunamazsa muhakeme uzayıp gitmektedir. Büyük şehirlerde tanıkların celbi hususunda en büyük sorunlardan birisi de, tanıkların vermiş oldukları adresin hangi Emniyet Amirliğinin sorumluluk sahasına girdiği hususudur. Hangi Emniyet Amirliğinin sorumluluk sahasında ikâmet ettiği kesin olarak tespit edilemeyen tanık, vermiş olduğu adresinden çağrılmakta ancak ilgili Emniyet Amirliği adresin sorumluluk sahalarına girmediğinden müzekkereyi iade etmektedir. Bu itibarla bilhassa büyük şehirlerde ilçe sorumluluk sahalarını düzenleyen kitapçıkların mahkeme kalemlerinde bulunması zorunludur.

Tanıkların davetiyede belirtilen saatte dinlenmemesi, yol masrafları ile tazminatının verilmemesi, tanıklık kamu görevini bir angarya, karşılıksız, külfetli bir iş hâline getirmiştir. Tanıklığı angarya haline getiren bir sebep de lüzumlu lüzumsuz çağrılması ve zorla getirilmesine karar verilmesidir. Altısı ihzarlı, dokuz defa çağrılan bir kız "beni bir daha çağırırsanız intihar edeceğim" demiştir⁽²²⁾. Bir tanık ilk önce davetiye ile davet edilmeden hakkında ihzar müzekkeresi çıkarılmamalıdır. "İşin yoksa şahit ol" sözü artık değerini kaybetmelidir. O halde ne yapmak lâzımdır. Bu sorunun çözüm yolu şudur :

- a) Tanıklar, çağrıldığı saatlerde dinlenmelidir.
- b) Tanıklara, bekleme yerleri gösterilmelidir.
- c) Tanıkların yol masrafları ile yeterli tazminatı mutlaka ve duruşmadan hemen sonra ödenmelidir.
- d) Tanıklık görevine mazereti olmaksızın gelmeyenler için CMUK'nun hükümleri uygulanmalıdır.
- e) Tanıklığın kanunî ve toplumsal bir görev olduğu topluma, halka telkin edilmeli, suçlarla, suçlularla mücadelede adliyeye yardım bilincinin uyandırılması sağlanmalıdır⁽²³⁾.

3. Gereksiz Tâlikler

Duruşmanın tâliki; Ara vermeksizin cereyanına mâni sebepler dolayısıyla duruşmanın muayyen celsede yapılamıyarak başka bir zamana bırakılmasıdır. Kanunumuzda tâlik nedeni olarak gösterilen hallerin başlıcaları şunlardır: a) Sanığın mahkemeye gelmemiş olması, b) Davetiyenin sanığa tebliği ile duruşma günü arasında en az bir hafta geçmemiş olması, Bu

(22) KUNTER Nurullah, age. s. 587.

(23) CİHAN Erol, agm. s. 887.

halde ara verme istemek hakkı olduğunu başkan duruşmada sanığa hatırlatmak mecburiyetindedir. c) Müdafinin manii dolayısı ile hazır bulunamaması, d) Bir delilin ortaya konulması isteğinin kabul edilmesi, e) Ek müdafaa gerekmesi, f) İddia ve müdafaayı lâıyıkı ile hazırlamak için talike ihtiyaç gösteren değişiklikler olması, g) Bekletici mesele çıkması, h) Savcının ve sanığın getirdiği veya mahkeme kararı ile davet ettirdiği tanık ve bilirkişilerin ve teknik müşavirin isimleri ile meskenlerinin diğer tarafa geç bildirilmesi halleridir. Bunun yanında muhakeme kollektif faaliyeti sürerken, çok kez gereksiz ve davayı uzatıcı tâlikler çıkmaktadır. Bu tâlikler değişik süjelerden gelen taleplerle ilgili olabilmektedir:

a) Devamlı olmamakla birlikte, iddia makamı "evrakın memuriyetine tevdi" talebi ile tâlike sebep olabilmektedir. İddia makamının bu tâlike sebebiyet vermesi duruşma gününden önce dava dosyasını incelememesinden kaynaklanmaktadır. Savcı, esasen duruşmaya hazırlıklı çıkmalıdır.

b) Müdafinin de dosyayı incelemek, bilgi sahibi olmak için yerli yersiz tâlik talebinde bulunabilmektedir.

c) Duruşma sırasında müdafinin ya da başka bir makamın ibraz ettiği bir belge veya bulunduğu talebi ara kararı vermek suretiyle çözümlenemeyen durumda olan hâkim, dosya içeriğine vakıf değilse, olayla ilgili olarak yeterince hazırlanmamışsa, yine gereksiz bir biçimde duruşmayı bir sonraki celseye tâlik yoluna gitmektedir. İşte bütün bu gereksiz tâlikler davaların hayli uzamasına sebep olmaktadır.

4. Bilirkişiye Gereksiz Başvurma Hallerinin Yaygın Oluşu

Delillerin toplanması ve sonra bunların ortaya konulması, hâkimin muhakeme konusu olay hakkında bir fikir sahibi olması içindir. Hâkim, teknik hukuk bilgilerinin dışında kalan belli bir bilim ve tekniğe ilişkin özel bilgiyi gerektiren her halde, o konuda bilgili olsa dahi bilirkişiye başvurmalıdır. Hâkimin hukuk bilgileri dışında uzmanlığı gerektiren bilgiler söz konusu olduğu durumlarda bilirkişi incelemesinden faydalanacağı kabul edildiğine göre, hukuk bilgisi içinde incelemelerde böyle bir yardımdan faydalanmaması sonucuna varılmaktadır⁽²⁴⁾.

Mahkeme vukubulan talep üzerine veya kendiliğinden bilirkişi celbini isteyebilir (m.237/3). Ancak mahkeme bu konuda bizzat bilgiye sahip ise veya önceden alınan bir bilirkişi raporu ile ispat edilmek istenen hususun aksi sabit olmuş ise, bilirkişi incelemesi yaptırılması talebini red edebilir. Hâkim bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verirken, incelemenin konusunu tayin etmek, cevaplandırılmasını istediği soruları hazırlamak mecburiye-

(24) KUNTER Nurullah, age. s. 565; GÜRELLİ Nevzat, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik, İstanbul 1967; TOSUN ise aksi görüştedir, bkz. TOSUN, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Cilt:1, 3. bası, İstanbul 1981, s. 652.

tindedir. Tatbikatta soruların çok defa sarih olmaması, bilirkişiye yapacağı işin, istenen hususların tam olarak anlatılmaması bilirkişinin eksik rapor vermesine dolayısıyla muhakemelerin uzamasına sebep olmaktadır. Kanunumuzda bilirkişilere verilecek süre hakkında açıklık yoktur. Tatbikatta aylarca rapor vermeyen bilirkişilere rastlanmaktadır. Bu nedenle de duruşmalar "bilirkişi raporunun beklenmesine" denilerek tâlik edilmektedir. Bilirkişi tayininde önemli olan bir noktada; Üniversitelerden seçilecek bilirkişilerin bölümlerini de belirten isim listesinin mahkemelerde önceden bulunmasının zorunlu olduğudur. zira tatbikatta genellikle üniversiteler bilirkişi istem talebini alınca, istenen bölümde görev yapan öğretim üyelerinin listesini göndermektedirler. Mahkemede bu bölümde görev yapan bilirkişileri kendisi seçmektedir. Halbuki isim listesinin mahkemede bulunması hâlinde gereksiz tâlikler önlenmiş olmaktadır.

5. Yargıtayın Gecikmeye Yol Açıcı Tutumu

Temyiz, yargılama makamlarının kararlarındaki aykırılıkları gidermek gayesi ile kabul edilmiş kanun yollarından biridir. Temyizin amacı; ülke içinde hukukun ve kanunların aynı biçimde uygulanmasını sağlamak yanında belirli bir olayda gerçek ve doğru kararın ortaya çıkarılmasıdır. Yargıtay, kendisine gelen dosyada temyiz sebebi olarak ileri sürülmeyen noktaları ele almamalıdır. Zira işleri uzatır artırır. Yargıtayın işleri çoğaldıkça, kararlarda isabet ihtimalinin azalacağı unutulmamalıdır. Nitekim GÜCÜK, Yargıtayın işlerinin biraz olsun hafifletilmesi bakımından İstinaf Mahkemelerinin yürürlüğe konulması gerektiğini belirtmekte ve şöyle demektedir : "Hâkimlerin hukuk kurallarını uygularken yaptıkları yanlışları düzelterek uygulamada görüş birliği sağlamakla görevli Yargıtay'a gelen iş sayısı ise her yıl inanılmaz bir biçimde artmakta olup, yıllık iş hacmi 350.000 sayısına ulaşmıştır. Bu durum, kamuoyunda dosyaların yeterince incelenemediği kanısının yaygınlaşmasına yol açtığından, yıllardır gündemde tutulan istinaf mahkemelerinin kurulması artık zorunlu bir hale gelmiş bulunmaktadır. Üst mahkemelerin kurulmasıyla hem yurttaşlara yeni bir hukuki güvence sağlanmış hemde Yargıtayımızın altından kalkılmaz hâle gelen yükü hafifletilmiş olacaktır"⁽²⁵⁾. Öte yandan temyiz yargılaması tam olmalıdır. Yani, a) aykırı olduğu söylenen noktalar, teker teker incelenmelidir, b) kanunumuzun hatalı sistemine göre, başka noktalarda da hükme tesiri olacak derecede aykırılık görülürse, bunlar da belirtilmelidir, c) eğer herhangi bir noktadan bozularcaksa, varsa, diğer bütün bozma sebepleri de gösterilmelidir.

(25) GÜCÜK Turgut, Yargı Bunalımı ve Anayasal Sorunlar, Cumhuriyet 21.10.1987.

IV - ZORUNLU, GEREKLİ DEĞİŞİKLERİN İHTİYAÇLARA UYGUN, UYUMLU OLARAK, ZAMANINDA, ÖZENLİ BİR BİÇİMDE YAPILMAMASINDAN DOĞAN SEBEPLER

Hızla gelişen teknoloji, sosyal ve ekonomik patlamalar, ideolojik çarpıklıklar ile birlikte suç hareketleri hızlı bir biçimde artmaktadır. Suç ve suçluları yaratan ortam ve etkenler ne olursa olsun suçluların cezasız kalmaması, adaletin tecelli etmesi zorunludur. Bir memlekette adalet kudretini ve haysiyetini kaybederse "sosyal bağ" kopar. "Adalet mülkün temelidir" deyiminin bir anlamı da budur. Bunun yanında bir suç sebebiyle itham edilen kişinin de, bütün savunma imkânlarından yararlanarak ve eşitlik esasına uygun olarak tarafsız, hukuk bilimine vakıf ve adâlet esaslarına sadık mercilerince, dürüst, etkin ve süratli bir yargılamaya tâbi tutulması, en tabî hak kıdır⁽²⁶⁾. Böyle olmakla beraber asıl gaye adalet olduğu için o, hiçbir suretle süratle feda edilemez. Amaç, iyi veya kötü herhangi bir neticeye varıp davayı sona erdirmek değil, hakkı meydana çıkarıp yerine getirmektir. Bu gayeye ulaşmak için adalete hizmet eden vasıtaların yeterli olması lâzımdır. Ancak personel yetersizliği yanında araç ve gereç yetersizliği bilinen bir gerçektir.

Adalet hizmetlerinin hızı ve süresi hakkında, İstanbul ve Ankara Ağır Ceza, Asliye Ceza ve Sulh Ceza Mahkemelerinde yapılan bir araştırma bize şu bilgileri vermektedir : Ankara Ağır Ceza Mahkemelerinde ortalama yargılama süresi 174-262 gün arasında değişmektedir. Bir haftada 3-5 dava karara bağlanırken açıldığı yıl karara bağlanan dava oranı ise % 56-64 arasındadır. Çalışma hızı bakımından mahkemeler arasında fark görülmezken, yargılama süresinin değişimler göstermesi yargılama süresi uzun bazı davaların, belli ağır ceza mahkemelerinde görülmesi olarak gösterilmektedir. Ankara Ağır Ceza Mahkemelerinde, davaların yaklaşık % 30'u bir yıldan fazla beklemektedir. İstanbul Ağır Ceza Mahkemelerinde, ortalama yargılama süresi 289-546 gün arasında değişmektedir. Bir haftada 6-8 dava karara bağlanırken, açıldığı yıl karar bağlanan dava oranı % 24-57 arasında değişmektedir. Davaların yaklaşık % 60'ı bir yıldan fazla beklemektedir. Ankara Asliye Ceza Mahkemelerinde, ortalama yargılama süresi 21-152 gün arasında değişirken bir haftada 20-24 dava karara bağlanmaktadır. Açıldığı yıl karara bağlanan dava oranı % 68-96 arasındadır. İstanbul Asliye Ceza Mahkemelerinde, ortalama yargılama süresi 66-276 gün arasında olup, bir haftada karara bağlanan dava sayısı 9-21 arasındadır. Yıl içinde açılıp karara bağlanan dava oranı % 36-85'dir. İstanbul Asliye Ceza Mahkemelerinde davaların % 35'i bir yıldan fazla beklerken % 65'i açıldığı yıl karara bağlanmaktadır. Ankara Sulh Ceza Mahkemelerinde ortalama yargılama süresi 11-130 gün arasında olup, bir haftada 22-23 dava karara bağlanır-

(26) DÖNMEZER Sulhi, Gecikmeyi Önlemek İçin, Son Havadis Gazetesi, 25.2.1981.

ken bir yıl içinde açılıp karara bağlanan dava oranı % 68-97 arasında değişmektedir. Ankara Sulh Ceza Mahkemelerinde davaların % 18,6'sı bir yıldan fazla beklemektedir. En çok açılan dava türünün başında hırsızlık davaları gelmektedir. İstanbul Sulh Ceza Mahkemelerinde, ortalama yargılama süresi 53-128 gün arasında olup, bir haftada karara bağlanan dava sayısı 52-68 arasındadır. Açıldığı yıl karara bağlanan dava sayısı oranları ise % 68-87 arasında değişmektedir. İstanbul Sulh Ceza Mahkemelerinde davaların % 30'u bir yıldan fazla beklemekte olup, en fazla açılan davanın hırsızlık olduğu belirlenmiştir⁽²⁷⁾.

Mahkemelerin kurulmasına ilişkin tek bir çerçeve yasası bulunmaması, yargı hizmetinin arzu edilen hız ve etkinlikle yürütülmesini engellemektedir.

Ceza adaletinin hızlı olarak, isabetli bir biçimde gerçekleşmesinde bilimsel katkısı çok önemli olan Adli Tıp Kurumu 1 Mayıs 1982 tarihli kanunla düzenlenmiş olup Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet görmektedir. Kurumun amacı, adaletin aydınlanması ve ortaya çıkması için adli tıpla ilgili bilimsel ve teknik konularda mahkemelere ve savcılara yardımcı olmaktır. Bugün sahası çok genişlemiş bulunan Adli Tıbbı, hukuku ilgilendiren tıbbî mevzularla iştigal eden bir ihtisas şubesi olarak kabul etmek mümkündür. Gelişen teknolojiyi çok iyi takip etmesi gereken Adli Tıp Kurumu, mâli olanaksızlıktan ötürü gerekli modern teknik araç ve gereçten yoksun olarak hizmet vermektedir. Kurumun şubelerinde personel boşluğu bulunması, hattâ bazı şubelerin de kapalı olması sonucu önemli işler, âcil incelenemekte, ceza adaletinin dağıtımından sonucu etkileyen teknik bilgiler ceza yargılama mercilerine zamanında ulaşmamaktadır. Bu da davaların uzamasını doğurmaktadır.

İkinci bir suç işleyen şahıs hakkında tekerrür hükümlerinin tatbik olması ve daha önce tecil edilmiş bir cezanın tekrar işlenen suçun cezası ile birlikte çektirilmesi, memuriyete alınacak veya kamu müesseseleriyle özel müesseselerde hizmet edecek kimselerin sabıkalarının belgelenmesi gibi hizmet ifa eden Adlî sicil günlük ihtiyaçlara cevap verememektedir. Hayli eskimiş bulunan Adli Sicil Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi, adlî sicil işlemlerinde, ciddiyet, gizlilik, hızlilik ve güvenilirlik ilkelerinin esas telâkki edilmesi şarttır.

SONUÇ

Ülkemizde yargılama usulünün eskimiş, faydasız hâle gelmiş olması nedeniyle toplum yargıdan şikâyetçidir. Ceza Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda şimdiye kadar çeşitli değişiklikler yapılmış ise de, bu

(27) YÜCEL Mustafa, Adalet Sisteminde Yapısal Analiz, Adalet Dergisi, Yıl: 81, Kasım-Aralık, Sayı: 6, 1990.

değişikliklerin özenli, organik bir bütünlük içinde yapıldığı söylenemez. Yapılacak değişiklikler, kanunun kendi sistemini diğer kanunlarla bağlan-tılarını bozmayacak bir biçimde gerçekleştirilmelidir. Adalet işlerinin tam düzeninde yürümesi ve yurttaşların bu alanda bekledikleri sağlam ortama kavuşabilmeleri için sadece kanunların değiştirilmesi yetmez. Asıl önemli olan, kâğıt üzerinde kalan soyut kavramlarla sonuca gitmek değil, yürürlük-teki kanunlara canlılık ve anlam kazandıracak önlemlerin uygulama alanına sokularak yaşama geçirilmesidir.

Kanunlar, toplumu gerisinden izlemek yerine, onunla birlikte yürürse çok şey kazanmış oluruz.

KAYNAKLAR

- AKINCI Füsün Sokullu, Polis, Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul 1990.
- ARAL Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 1971.
- CIHAN Erol, Hâkim Unusuru Açısından Ceza Davalarının Uzaması Sebepleri, İHFM. Atatürk'e Armağan, Cilt: XLV-XLVII, Sayı: 1-4, İstanbul 1981-1982.
- COŞAR Ahmet, 1988-1989 Adalet Yılı Açış Konuşması, Türkiye Barolar Birliği Bülteni, Yıl: 1988, Temmuz-Eylül, Sayı : 49.
- ÇAĞLAYAN Muhtar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Cilt: 3, Ankara 1966.
- DONAT Yavuz, "Devletin Kusuru" Milliyet Gazetesi, 28.10.1992.
- DÖNMEZER Sulhi, Gecikmeyi Önlemek İçin, Son Havadis Gazetesi, 25.2.1981.
- DÖNMEZER Sulhi, Ceza Adaletinde Reform İlkeleri, İHFM. Cilt: XXXVII, Sayı: 1-4, İstanbul 1972.
- DÖNMEZER Sulhi, Adalet Mekanizmasına Saygı, Tercüman Gazetesi 1.7.1992.
- EVREN Teoman, 1988-1989 Adalet Yılı Açış Konuşması, Türkiye Barolar Birliği Bülteni, Yıl: 1988, Temmuz-Eylül, Sayı : 49.
- GÜCÜK Turgut, Yargı Bunalımı ve Anayasal Sorunlar, Cumhuriyet Gazetesi, 21.10.,1987, Sayı: 22685.
- GÜRELLİ Nevzat, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik, İstanbul 1967.
- İLAL Ersan, "Magna Carta" İHFM. Cilt : XXXIV, Sayı: 1-4, İstanbul 1969.
- KANTAR Baha, Ceza Muhakemeleri Usulü, Ankara 1957.
- KUNTER Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Bası, İstanbul 1986.
- ÖZTÜRK Bahri, "CMUK Reformu" Cumhuriyet Gazetesi, 4.10.1992.
- TANER Tahir, Ceza Davalarının Uzaması Sebepleri, Alınması Gereken Tedbirleri, İHFM. Cilt: XII, Sayı: 4, İstanbul 1946.
- TOSUN Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Cilt: 1, Genel Kısım, 3. Bası, İstanbul 1981.
- TOSUN Öztekin, Ceza Davasının Açılmasında Sistemler, İHFM. Cilt: XXXIV, Sayı: 1-4, İstanbul 1969.
- YENİSEY Feridun, Hızlılık Soruşturması ve Polis, İstanbul 1987.
- YURTCAN Erdener, Cez Yargılaması Hukuku, İstanbul 1982.
- YURTCAN Erdener, Şahsi Dava ve Uygulaması, 3. Bası, İstanbul 1989.
- YÜCEL Mustafa, Adlet Sisteminde Yapısal Analiz, Adalet Dergisi, Yıl: 81, Kasım-Aralık, Sayı: 6, 1990.